

LA O ANIVERSARE A SCRIERII ROMÂNE: 490 DE ANI DE LA
REDACTAREA SCRISORII LUI NEACȘU DIN CÂMPULUNG

RADU OPREA*

La sfârșitul veacului al XIX-lea, Academia Română anunța publicarea, în curând, a celui mai vechi text scris în limba română care s-a păstrat, *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*, document atunci descoperit în Arhiva orașului Brașov (Fig. 1). Dar cum editarea volumului anunțat s-a tot târăgănat, tânărul istoric Nicolae Iorga a publicat acest important document în cuprinsul volumului XI al colecției Hurmuzaki, apărut în anul 1900¹.

Fig. 1. Casa Sfatului, fostul sediu al Arhivelor Orașului Brașov.

* Direcția pentru Cultură și Patrimoniul Național a Județului Argeș.

¹ N. Iorga-Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XI, București, 1900, p. 843, nota 1.

În ciuda opiniei larg răspândite și susținute chiar și azi de unii istorici literari - după care Nicolae Iorga ar fi cel care a descoperit epistola lui Neacșu în fondurile arhivei brașovene - trebuie să precizăm că omul care a făcut accesibil acest document

Friedrich Wilhelm Stenner
(1851-1924)

important pentru cercetarea istorică a fost un destoinic și pasionat arhivar, pe numele său Friedrich Wilhelm Stenner (Fig. 2), licențiat în drept al universităților din Graz și Budapesta, cu călătorii de studii întreprinse la Graz, Salzburg, München și Viena, cel care avea să coordoneze activitatea Arhivei orașului Brașov timp de un sfert de veac, între 1878 și 1903, perioadă în care instituția a fost organizată pe principii moderne, organizare de bază care s-a păstrat în linii mari până în prezent².

Friedrich Stenner a arătat vechile documente slavone și românești, printre care și Scrisoarea lui Neacșu, în anul 1894, istoricilor români Ioan Bogdan și Grigore Tocilescu, tot el fiind acela care a copiat pentru Academia Română foarte multe documente privitoare la istoria românilor, valorificate apoi de către tânărul profesor universitar Nicolae Iorga în volumul XV al colecției Hurmuzaki³.

Pe lângă colecțiile de documente (Privilegii, Fronius și Schnell) deja existente în Arhiva Brașovului (Fig. 3), Stenner a întocmit, din diferite lăzi și rafturi, colecția de documente astăzi binecunoscută sub numele de „Colecția Stenner”, compusă din două serii, din care seria slavo-română este constituită din peste 700 de documente slavone sau românești scrise în chirilică, din anii 1410-1782. Acele sunt așezate în cinci mape: Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung se află păstrată în mapa IV și poartă numărul 472⁴.

Epistola negustorului brașovean nu reprezintă doar cel mai vechi text scris care s-a păstrat în limba română, ci este, totodată, un important document istoric, care ne furnizează informații valoroase privind evenimentele epocii. Scrisoarea îi este adresată lui Johannes Benkner, judele Brașovului, căruia Neacșu îi comunica o serie de date referitoare la debutul campaniei militare întreprinse de otomani împotriva Ungariei: plecarea sultanului Soliman Magnificul din Sofia, îndreptându-se pe Dunăre în sus, faptul că pentru corăbiile armatei au fost mobilizați câte 50 de oameni din fiecare localitate, trecerea corăbiilor prin Porțile de Fier, făcută cu ajutorul unor meșteri din Țarigrad (Istanbul) și, în sfârșit, „slobozia” acordată de sultanul otoman lui Mehmed-beg, pașa de Nicopole, de a trece prin Țara Românească, veste care a provocat îngrijorarea voievodului Neagoe Basarab. Foarte probabil că tocmai această ultimă știre obținută de la niște „boiari ce sunt megiaș” și de la ginerele său, Negre, l-a

² Gernot Nussbächer, *Prețuitori ai arhivelor: Friedrich Stenner*, în „Revista Arhivelor”, anul LV, vol. XL, nr. 2, 1978, p. 204-205; idem, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, București, 1987, p. 79-80.

³ *Ibidem*, p. 80.

⁴ Tiberiu Coliban, *Colecțiile de documente întocmite în trecut în arhivele brașovene*, în „Cumidava”. Culegere de studii și cercetări a Muzeului Județean Brașov, IV, 1970, p. 551; Gernot Nussbächer, *Prețuitori ai arhivelor*, p. 205.

determinat pe Neacșu să-i scrie lui Johannes Benkner, întrucât oștile lui Mehmed-beg traversau teritoriul Munteniei pentru a ajunge în Transilvania, constituind deci un real pericol și pentru brașoveni, ceea ce presupunea măsuri urgente de apărare care vor fi luate însă pe ascuns⁵. Acel „Mahamet-beg”, menționat în textul scrisorii, a fost Mehmed Mihaloglu-beg, pașa turc din Nicopole, un fiu al lui Ali-Beg Mihaloglu, care încă în anul 1479 condusese o invazie turcească în Transilvania, terminată cu înfrângerea otomanilor în bătălia de la Câmpia Pâinii⁶.

Fig. 3. Bastionul Fierarilor, actualul sediu al Arhivelor Brașov.

Scrisoarea nu este datată, dar marele istoric Nicolae Iorga a constatat, încă din anul 1900, că documentul se referă la campania sultanului Soliman Magnificul (1520-1566) pentru cucerirea Belgradului. După moartea lui Selim I (28 septembrie 1520) - care fusese un excelent conducător de oști, administrator integru și eficient, dar și un om cu o vastă cultură - lăsând ca moștenire un imperiu imens, întins pe trei continente, ce se va menține astfel timp de patru secole, tânărul prinț Soliman I, pe care facțiunile politice de la Poartă îl credeau lipsit de experiență și de voință, nebănuind că el va fi cel supranumit Magnificul sau Kanunî (Legislatorul); acestui tânăr sultan, așadar, Ungaria a refuzat să-i plătească un tribut anual pentru menținerea păcii. Trimisul Porții, ceașul Behram, care venise la Buda pentru a primi tributul, a fost mai întâi încarcerat și după aceea trimis înapoi cu nasul și urechile tăiate. Față de această ofensă, Soliman a pornit,

⁵ *Documenta Romaniae Historica*, vol. II, București, 1972, doc. 209, p. 402-403; Ion Gheție, Al. Mareș, *De când se scrie românește?*, București, 2001, p. 61; Dan Pavalache, *Cronică de Brașov*, ed. a II-a, rev., Ghimbav, 2008, p. 102.

⁶ Gustav Gündisch, *Siebenbürgen in der Türkenabwehr 1395-1526*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XIII, nr. 3, 1974, p. 434, 441; Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave*, p. 76.

în primăvara anului 1521, o campanie de răzbunare și pedeapsă împotriva Ungariei⁷. Obiectivul - frontiera ungară - nu a fost dezvăluit decât după ce Soliman a părăsit Istanbulul pe 18 mai 1521⁸.

O datare mai precisă a scrisorii a fost realizată de istoricul Matei Cazacu, care a adus în discuție două informații noi: plecarea sultanului din Sofia, petrecută pe 22 iunie 1521, și separarea câteva zile mai târziu, pe 27 iunie, a oastei turcești în două corpuri de armată, dintre care unul condus de Mehmed-beg. Între acest ultim eveniment și redactarea scrisorii se poate presupune un decalaj de două, trei zile, astfel că epistola datează cu mare probabilitate din 29 sau 30 iunie 1521. Ea nu a putut fi scrisă mai târziu de 30 iunie, dată la care regele Ungariei, Ludovic al II-lea, știa că oastea munteană s-a unit cu cea turcească, Neacșu neavând cunoștință despre această ultimă acțiune⁹.

Urmările aflării știrilor din scrisoare n-au întârziat să apară, concretizate fiind în măsurile adoptate de conducerea orașului Brașov: convocarea, la 12 iulie, a adunării Țării Bârsei pentru pregătirea planului de apărare, trimiterea unei informări către vicevoievodul Transilvaniei, strecurarea unei iscoade în Țara Românească, transportul unor pușcași la Bran, paza în munți efectuată de locuitorii din Baciul în pasul Timiș¹⁰.

Dar cea mai însemnată urmare a Scrisorii lui Neacșu (Fig. 4) a fost faptul că însuși Johannes Benkner, judele primar al Brașovului, împreună cu senatorul Johann Beer, au venit la curtea lui Neagoe Basarab, pentru a se înțelege asupra celor ce se petreceau¹¹.

Aflat pe patul de suferință, chinuit de o boală necruțătoare pe atunci, probabil lungoare (tuberculoză) - se presupune aceeași maladie ce secerase și viețile tinerelor vlăstare domnești (Anghelina, Ioan și Petru), cu puțin timp în urmă - voievodul Neagoe Basarab nu mai părăsise reședința domnească de la Târgoviște de doi ani încheiați, așa cum ne indică locul de emitere a actelor ieșite din cancelaria sa. S-ar putea ca tocmai această indisponibilitate fizică să-l fi determinat pe Neagoe să se folosească de legăturile directe și eficiente pe care le avea supusul său, Neacșu din Câmpulung, cu negustorii și magistratul din Brașov, pentru a transmite un mesaj urgent despre iminentul atac otoman. Numai astfel s-ar putea interpreta referirea negustorului muscelean, în epistola sa, la „frica mare” pe care o are „Băsărab de acel lotru de Mahamet-beg”.

Emitentul scrisorii a fost o persoană oarecum cunoscută în epocă. Cumulând dublul statut de mare negustor și, se pare, de autoritate oficială a comunității locale, în calitatea lui de jude al orașului¹², Neacșu din Câmpulung a intrat în relații de afaceri,

⁷ Gernot Nussbächer, *op. cit.*, p. 75-76; Robert Mantran (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, trad. de Cristina Bârsan, București, 2001, p. 121, 126-128; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, trad. din limba maghiară de Aurora Moga, ed. îngrijită de Adrian Andrei Rusu și Ioan Drăgan, Cluj-Napoca, 2006, p. 382.

⁸ Robert Mantran (coord.), *op. cit.*, p. 128.

⁹ Matei Cazacu, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, Tome VI, 1968, nr. 3, p. 525-528; Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 61-62.

¹⁰ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen* (se va cita: *Quellen Kronstadt*), Kronstadt, vol. I, 1886, p. 345-347; Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave*, p. 77.

¹¹ *Quellen Kronstadt*, p. 347-348; Gernot Nussbächer, *op. cit.*

¹² Flaminu Mărțu, *Cu privire la identificarea lui Neacșu, emitentul primei scrisori, cunoscute, în limba română*, în „Studii și Comunicări”. Muzeul din Pitești, V, 1980, p. 245-251; idem, *Problematika*

dar și de prietenie și colaborare amiabilă, cu persoane influente ce făceau parte din categoria patriciatului brașovean, încă de la începutul secolului al XVI-lea (din anul 1503)¹³ și până aproape de jumătatea celui de-al treilea deceniu al acestui veac, ultima mențiune cunoscută a lui aflându-se în registrul de socoteli al castelanilor cetății Bran pe anul 1534¹⁴.

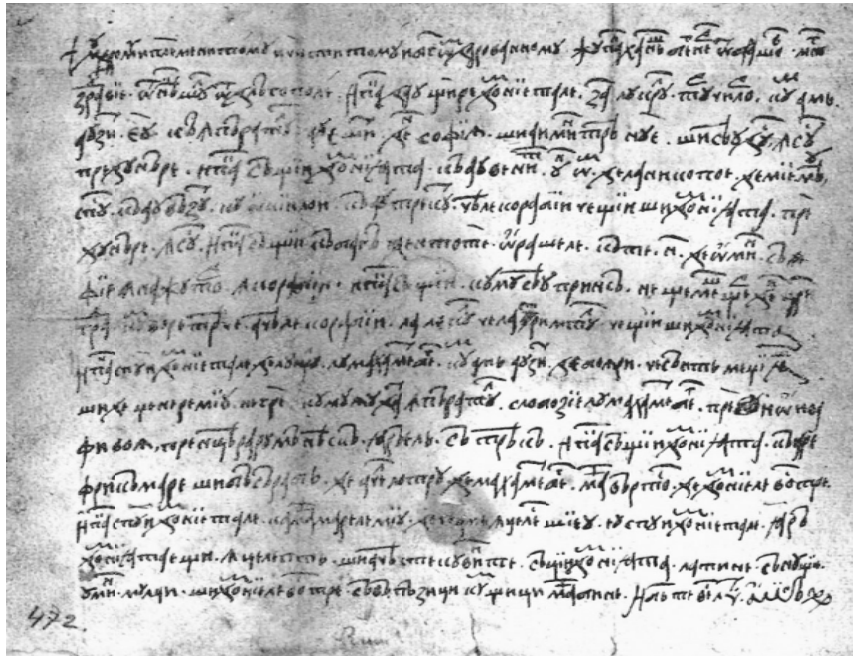

Fig. 4. Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung.

Johannes Benkner, adresantul scrisorii lui Neacșu, ne este prezentat în documentele brașovene dintre 1494 și până puțin dincolo de primul sfert al veacului XVI ca ocupând diverse demnități locale până la cea de jude primar al Brașovului, funcție pe care avea să o dețină, cu mici întreruperi, în perioada 1511-1526¹⁵.

documentului din 1521 al lui Neacșu din Câmpulung, în „Studii și Comunicări”. Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, p. 31-36.

¹³ E posibil ca Neacșu să fi activat pe piața Brașovului chiar înainte de anul 1503, însă nu s-au păstrat înregistrări vamale anterioare acestui an (cf. Dan Pavalache, *op. cit.*, p. 95). În schimb, la Sibiu, un anume „Nangschul de Compolong” sau „Nangschwul de Compolong” este menționat în registrul vigesimal din anul 1500 (7 iulie) ca exportând pește în bazarul local, mai ales crap și somn, pentru care a plătit o vamă de 1 florin, 66 de denari, respectiv, 1 florin, 48 de denari (cf. *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation*, I, Band, von c. 1380-1516, Hermannstadt, 1880, p. 292.

¹⁴ *Quellen Kronstadt*, II, p. 477.

¹⁵ *Ibidem*, I, p. 151, 197, 210, 219, 317, 519, 625, 636.

În anul 1528, Johannes Benkner a făcut parte din delegația aflată sub conducerea judeului primar Lukas Hirscher, care s-a dus la Viena, la Ferdinand de Habsburg, pentru confirmarea vechilor privilegii ale orașului Brașov. La întoarcere, delegația a fost atacată lângă Baia de Criș, la 22 iulie 1528, de niște tâlhari, și Johannes Benkner a fost ucis¹⁶.

Fiul omonim al lui Johannes Benkner a fost, de asemenea, mare negustor și a devenit mai târziu jude primar al Brașovului. De numele său este legată întemeierea morii de hârtie din Brașov, precum și sprijinirea activității diaconului Coresi, cel mai însemnat tipograf român din secolul al XVI-lea¹⁷.

Alte personaje importante din elita brașoveană, cu care Neacșu din Câmpulung a avut strânse relații comerciale, în prima parte a veacului al XVI-lea, au fost Johannes Kylhaw, Lukas Hirscher (Cel Mic) și Lucas Czeresch¹⁸, menționați în scrisorile voievozilor sau dregătorilor munteni către magistratul orașului Brașov pentru a-l sprijini pe negustorul muscelan în a-și recupera datoriile avute la el de partenerii săi de afaceri din centrul comercial transilvan.

Revenind însă la scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung și la importanța acestui document pentru istoria noastră culturală, nu putem să nu amintim cuvintele marelui istoric Nicolae Iorga care scria: „Cetind răvașul câmpulungeanului Neacșu, negustor pentru sine, spion de știri turcești, ca și pentru mulți alții... se miră cineva de ce formă sigură și mlădioasă, de ce ortografie reflexivă, «învățată», se întrebuițează pe acest petec de hârtie scris cu atâta pricepere de caligrafie. Boierii, vlădicii, câte un mare negustor, ba chiar și câte un turc, se trudeau să scrie jupânilor de peste munte, în ce slavonă știau, nu ei, desigur, ci diecii, localnici sau pripășiți, după cufundarea statelor slavone de peste Dunăre, pe cari-i aveau la îndemână. Dar nu se poate crede că, în relațiile interne ale unui comerț atât de dezvoltat, cu cărașii cari duceau de la noi atâta pește de Brăila și de Chilia, poate și de Celei, și atâta lână pentru postăvarii sași, pe lângă scumpe produse de stofe orientale, pe lângă piper, scorțișoară, tămâie, mirodenii, «spîțerii» (*spezie, épices*) aducând de la dâșii fierărie, stofe de purtat și până și pălării, să nu se fi schimbat neconținut comenzi și răspunsuri, explicații și discuții, care nu se puteau face decât în limba pe care o știa toată lumea: altfel nici nu s-ar fi păstrat așa de sigur tot capitalul de cuvinte privitor la această activitate omenească. Socotelile se făceau, desigur, românește”¹⁹.

Căci nu ar trebui să uităm, nicio clipă, că atât Neacșu, întreprinzătorul negustor din Câmpulung, cât și voievodul său, Neagoe Basarab, inițiatorul mândrei ctitorii de la Argeș și al înțeleptelor *Învățăături către fiul său Theodosie*, au fost contemporani cu marile spirite ale epocii Renașterii (Nicolaus Copernic, Erasmus din

¹⁶ cf. Gernot Nussbächer, *Lukas Hirscher*, în vol. *Taten und Gestalten, Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, ed. Dieter Drotloff, vol. I, Cluj-Napoca, 1983, p. 52-56; Gernot Nussbächer, *Din cronici și hrisoave*, p. 78-79.

¹⁷ Gernot Nussbächer, *Johann Benkner*, în vol. *Taten und Gestalten*, p. 85-90; idem, *Din cronici și hrisoave*, p. 79.

¹⁸ Konrad G. Gündisch, *Das Patriziat siebebürgischer Städte im Mittelalter*. Köln, Weimar, Wien: 1993, p. 262; Maja Philippi, *Structura socială a Brașovului în Evul Mediu*, în vol. *Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie. Din publicațiile Asociației de Studii Transilvane Heidelberg*, Sibiu, 2001, p. 155-156.

¹⁹ N. Iorga, *Istoria Românilor, vol. IV. Cavalerii*, volum îngrijit de Stela Cheptea și Vasile Neamțu, București, 1996, p. 317.

Rotterdam, Thomas Morus, Niccolo Machiavelli, Albrecht Dürer, Michelangelo și Tizian), în timp ce Leonardo da Vinci se stinsese cu numai doi ani în urmă. Pentru că, deși se contestă - poate pe bună dreptate - existența unei adevărate Renașteri culturale pe aceste meleaguri, totuși, nu putem să nu admitem măcar influența unor ecouri renascentiste la noi, în acest tumultuos secol XVI.

AN ANNIVERSARY OF THE ROMANIAN WRITING:
490 YEARS SINCE THE LETTER OF NEACȘU
FROM CÂMPULUNG HAS BEEN WRITTEN

Abstract

The author introduces the context that led to the discovery in the archives of Brașov of the letter written by Neacșu from Câmpulung in 1521 by the Saxon archivist Friedrich Wilhelm Stenner at the end of the 19-th century (1894). Then he talks about the importance of the document for our cultural history, and about the great merchants belonging to the upper classes of the society of Brașov who were the business partners of Neacșu's in the first half of the 16-th century.